

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI MOLİYAVIY RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Vaisov Dilshod Ibodullayevich

i.f.f.d. (PhD), Biznesni boshqarish kafedrası, Ma'mun universiteti, Urganch, O'zbekiston.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6293-1498> E-mail: vaisov_dilshod@mamunedu.uz

Annotatsiya: *Maqolada kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining nazariy asoslari, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda zamonaviy iqtisodiyotdagi ahamiyati tahlil qilingan. Moliyaviy raqobatbardoshlikning tarkibiy komponentlari, xalqaro yondashuvlar va ilmiy nazariyalar asosida uning iqtisodiy mohiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *kichik biznes, moliyaviy raqobatbardoshlik, moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat, moliyaviy boshqaruv, innovatsiyalar, raqamli iqtisodiyot, FinTech, risklarni boshqarish, institutsional muhit, raqobat ustunligi, tadbirkorlik.*

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida raqobat muhitining kuchayishi, iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi va moliyaviy resurslar uchun kurashning keskinlashuvi kichik biznes subyektlari faoliyatida moliyaviy omillarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Zamonaviy sharoitda kichik biznesning barqaror rivojlanishi nafaqat ishlab chiqarish yoki marketing imkoniyatlari, balki moliyaviy resurslarni shakllantirish, jalb qilish va ulardan samarali foydalanish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy raqobatbardoshlik kichik biznes subyektlarining investitsion jozibadorligi, innovatsion rivojlanishi va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligini ta'minlovchi muhim iqtisodiy kategoriya sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur maqolada kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining nazariy asoslari, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda xalqaro va milliy yondashuvlar tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini shakllantirish masalalari iqtisodiy fanlar tizimida nisbatan yangi, ammo jadal rivojlanayotgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur masalaning nazariy asoslari raqobatbardoshlik, strategik boshqaruv, korporativ moliya, institutsional iqtisodiyot va raqamli iqtisodiyot nazariyalari negizida shakllangan.

Raqobatbardoshlik nazariyasining klassik asoslari A. Smit va D. Rikardo tadqiqotlarida o'z aksini topgan bo'lib, ular iqtisodiy ustunlikning manbai sifatida resurslardan samarali foydalanish va xarajatlarni minimallashtirish omillarini asoslab berishgan. Keyinchalik M. Porter korxonalarining raqobat ustunligi strategik boshqaruv va bozordagi pozitsiya bilan bog'liqligini ko'rsatib, raqobatbardoshlikni shakllantirishda moliyaviy resurslarning muhim rolini ta'kidlagan. Shu bilan birga, J. Barney va B. Wernerfelt tomonidan ishlab chiqilgan resurs salohiyati nazariyasi korxonaning ichki resurslari, jumladan moliyaviy kapitali barqaror ustunlikning asosiy manbalaridan biri ekanligini asoslaydi. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini tushuntirishda D. Teece tomonidan ilgari surilgan dinamik qobiliyatlar nazariyasi ham muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, korxonaning raqobatbardoshligi

mavjud resurslar hajmi bilan emas, balki ularni o'zgaruvchan muhit talablariga mos ravishda qayta konfiguratsiya qilish qobiliyati bilan belgilanadi. Bu ayniqsa kichik biznes subyektlari uchun dolzarb bo'lib, moliyaviy moslashuvchanlik va investitsion manevrlikni muhim omil sifatida namoyon qiladi.

So'nggi yillarda xalqaro tashkilotlar hisobotlarida ham kichik biznesning moliyaviy raqobatbardoshligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG-8 va SDG-9) doirasida kichik biznesning moliyaviy resurslarga kirishini kengaytirish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Jahon banki tadqiqotlarida moliyaviy inklyuziya va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kichik biznes raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim omillar sifatida baholanadi. IHTT va Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB) hisobotlarida esa investitsion muhit, muqobil moliyalashtirish instrumentlari va FinTech texnologiyalarining kichik biznes rivojlanishidagi o'rni alohida qayd etiladi. UNCTAD va Jahon iqtisodiy forumi (WEF) hisobotlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy raqobatbardoshlikning yangi determinantlari sifatida raqamli yetuklik, ma'lumotlar kapitali va moliyaviy texnologiyalardan foydalanish darajasi ko'rsatilgan. Bu esa moliyaviy raqobatbardoshlik tushunchasining an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar doirasidan chiqib, innovatsion va raqamli rivojlanish omillari bilan boyib borayotganligini ko'rsatadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud tadqiqotlarda moliyaviy raqobatbardoshlikning alohida jihatlari keng yoritilgan bo'lsa-da, kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini shakllantirishning nazariy asoslarini xalqaro rivojlanish konsepsiyalari, institutsional omillar va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan kompleks bog'liq holda tadqiq etish zarurati saqlanib qolmoqda.

Tahlil va natijalar. So'nggi yillarda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini shakllantirish masalalari xalqaro tashkilotlar tomonidan ham iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan 2030-yilgacha mo'ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlarida (Sustainable Development Goals – SDGs) iqtisodiy o'sish, munosib bandlik, innovatsiyalar va moliyaviy inklyuziyani ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. SDG-8 (Munosib mehnat va iqtisodiy o'sish) hamda SDG-9 (Sanoat, innovatsiyalar va infratuzilma) maqsadlarida kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim sharti sifatida ko'rsatilgan. Jahon banki tadqiqotlarida kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikning asosiy determinantlaridan biri sifatida baholanadi. Tashkilot ekspertlarining hisob-kitoblariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznesning moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyoji va mavjud moliyaviy resurslar o'rtasida sezilarli tafovut mavjud bo'lib, ushbu holat korxonalarning raqobatbardosh rivojlanishini cheklovchi omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli moliyaviy inklyuziya va muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish xalqaro iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishiga aylanmoqda. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) hamda Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB) hisobotlarida kichik biznes subyektlarining moliyaviy raqobatbardoshligi investitsion muhit, institutsional infratuzilma va raqamli moliyaviy xizmatlarning rivojlanish

darajasi bilan bevosita bog'liqligi ta'kidlanadi. Mazkur tashkilotlar venchur moliyalashtirish, kraudfanding, raqamli kreditlash va FinTech texnologiyalarini kichik biznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim vositalar sifatida baholaydilar. Shuningdek, BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) hamda Jahon iqtisodiy forumi (WEF) hisobotlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy raqobatbardoshlikning yangi determinantlari sifatida raqamli yetuklik, ma'lumotlar kapitali va moliyaviy texnologiyalardan foydalanish darajasi e'tirof etilgan. Bu esa kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining nazariy asoslari bugungi kunda nafaqat korxona darajasidagi omillar, balki global rivojlanish strategiyalari, barqaror rivojlanish maqsadlari va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan ham uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

1-Jadval. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining xalqaro rivojlanish konsepsiyalari bilan bog'liqligi

Xalqaro tashabbus	Asosiy maqsad	Moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'siri
SDG 8	Barqaror iqtisodiy o'sish	Moliyaviy barqarorlik va bandlik
SDG 9	Innovatsiyalar va infratuzilma	Innovatsion investitsiyalar
World Bank Financial Inclusion	Moliyaviy xizmatlardan foydalanish	Kapitalga kirishni kengaytiradi
OECD SME Financing	Kichik biznesni moliyalashtirish	Investitsion salohiyatni oshiradi
ADB MSME Development Strategy	MSME rivojlanishi	Moliyaviy moslashuvchanlik
UNCTAD Digital Economy	Raqamli iqtisodiyot	FinTech va raqamli moliya

1-jadvalda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining xalqaro rivojlanish konsepsiyalari bilan o'zaro bog'liqligi aks ettirilgan bo'lib, unda global iqtisodiy rivojlanish strategiyalarining mazkur yo'nalishga ta'siri yoritilgan. Jadvalga ko'ra, moliyaviy raqobatbardoshlik bugungi kunda alohida korxona yoki tarmoq darajasidagi iqtisodiy masala bo'libgina qolmay, balki xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilayotgan barqaror rivojlanish konsepsiyalarining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Jadvalda keltirilgan Barqaror rivojlanish maqsadlarining (SDG) 8-maqsadi iqtisodiy o'sish va munosib bandlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ushbu yo'nalish kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirishni nazarda tutadi. Kichik biznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Shu sababli moliyaviy raqobatbardoshlik SDG-8 maqsadlariga erishishning iqtisodiy mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. SDG-9 maqsadi esa innovatsiyalar va infratuzilma rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Mazkur yondashuv kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish zaruratini yuzaga keltiradi. Innovatsion investitsiyalarni jalb qilish va yangi texnologiyalarni joriy etish bevosita moliyaviy raqobatbardoshlik darajasiga bog'liq bo'lib, korxonalarining uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlaydi. Jahon bankining moliyaviy inklyuziya dasturlari kichik biznes subyektlarining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv kapitalga kirishdagi cheklolarni kamaytirish orqali korxonalarining investitsion

faolligini oshiradi va ularning moliyaviy salohiyatini mustahkamlaydi. IHTT tomonidan ilgari surilgan kichik biznesni moliyalashtirish konsepsiyasi ham investitsion salohiyatni oshirish va muqobil moliyalashtirish manbalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jadvalda aks ettirilgan Osiyo Taraqqiyot Bankining MSME Development Strategy dasturi kichik biznes subyektlarining moliyaviy moslashuvchanligini oshirishga qaratilgan. Bu ayniqsa iqtisodiy noaniqlik va global inqirozlar sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. UNCTAD tomonidan ilgari surilgan raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi esa moliyaviy raqobatbardoshlikning yangi determinantlari – FinTech, raqamli moliya va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimlarining rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Umumiy holda, tahliliy jadval kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligi bugungi kunda nafaqat korxona ichki resurslari va boshqaruv sifati, balki xalqaro rivojlanish strategiyalari, barqaror rivojlanish maqsadlari, moliyaviy inklyuziya dasturlari va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan ham uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Bu esa moliyaviy raqobatbardoshlikni global iqtisodiy rivojlanishning muhim tarkibiy elementi sifatida baholash zarurligini anglatadi.

2-jadval. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining nazariy asoslari

Nazariya	Asosiy vakillar	Asosiy g'oya	Moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'siri
Klassik iqtisodiy nazariya	A. Smit, D. Rikardo	Resurslardan samarali foydalanish	Xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy samaradorlik
Tadbirkorlik nazariyasi	R. Kantilon, F. Nayt	Risk va noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish	Moliyaviy risklarni boshqarish
Innovatsion rivojlanish nazariyasi	Y. Shumpeter	Innovatsiyalar iqtisodiy rivojlanish manbai	Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish
Strategik boshqaruv nazariyasi	M. Porter	Raqobat ustunliklarini shakllantirish	Moliyaviy strategiyalarni rivojlantirish
Resurs salohiyati nazariyasi (RBV)	J. Barney, B. Wernerfelt	Ichki resurslar ustunlik manbai	Moliyaviy kapital va aktivlardan samarali foydalanish
Dinamik qobiliyatlar nazariyasi	D. Teece	Moslashuvchanlik va resurslarni qayta konfiguratsiya qilish	Moliyaviy moslashuvchanlik va investitsion manevrlik
Institutsional nazariya	D. North	Institutlar va biznes muhiti ta'siri	Kapitalga kirish va moliyaviy infratuzilma
Raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi	Bukht, Heeks va boshqalar	Raqamli transformatsiya	FinTech va raqamli moliyaviy ustunliklar

Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

2-jadvalda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining nazariy asoslari tizimlashtirilgan bo'lib, unda mazkur iqtisodiy kategoriyaning shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan asosiy ilmiy yondashuvlar va ularning moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'siri aks ettirilgan. Jadval tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, moliyaviy raqobatbardoshlik tushunchasi alohida nazariya doirasida shakllanmagan bo'lib, turli iqtisodiy maktablar va konsepsiyalarning evolyutsion rivojlanishi natijasida vujudga kelgan kompleks kategoriya hisoblanadi. Jadvalda keltirilgan

klassik iqtisodiy nazariya moliyaviy raqobatbardoshlikning dastlabki nazariy asoslarini shakllantirgan. A. Smit va D. Rikardo tomonidan ilgari surilgan resurslardan samarali foydalanish tamoyili bugungi kunda ham moliyaviy boshqaruvning muhim mezonlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuvga ko'ra, korxonaning moliyaviy ustunligi xarajatlarni optimallashtirish va mavjud resurslardan maksimal samaradorlik bilan foydalanish orqali shakllanadi. Tadbirkorlik nazariyasida esa moliyaviy raqobatbardoshlikning muhim elementi sifatida risklarni boshqarish masalasiga e'tibor qaratiladi. R. Kantilon va F. Nayt tadqiqotlarida iqtisodiy noaniqlik sharoitida to'g'ri qaror qabul qilish tadbirkorlik muvaffaqiyatining asosiy omili sifatida baholanadi. Bu yondashuv ayniqsa kichik biznes subyektlari uchun muhim bo'lib, moliyaviy xavflarni samarali boshqarish ularning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Innovatsion rivojlanish nazariyasi vakili Y. Shumpeter iqtisodiy taraqqiyotning asosiy manbai sifatida innovatsiyalarni e'tirof etadi. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, ushbu yondashuv moliyaviy raqobatbardoshlikning innovatsion investitsiyalar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Innovatsiyalarni moliyalashtirish imkoniyatlari korxonaning bozordagi ustunligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Strategik boshqaruv nazariyasida M. Porter korxonaning raqobat ustunliklarini shakllantirish mexanizmlarini asoslab bergan. Mazkur yondashuv moliyaviy strategiyalarni ishlab chiqish va moliyaviy resurslarni uzoq muddatli maqsadlarga yo'naltirish zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan moliyaviy raqobatbardoshlik korxonaning umumiy strategik rivojlanish konsepsiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Jadvalda alohida o'rin egallagan resurs salohiyati nazariyasi (RBV) moliyaviy kapitalni korxonaning strategik resurslaridan biri sifatida talqin qiladi. J. Barney va B. Wernerfelt tomonidan ishlab chiqilgan ushbu yondashuvga ko'ra, moliyaviy resurslar va aktivlardan samarali foydalanish barqaror raqobat ustunligini ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. Ayniqsa kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy kapitalning mavjudligi va undan foydalanish sifati rivojlanish istiqbollari belgilab beradi. Dinamik qobiliyatlar nazariyasi moliyaviy raqobatbardoshlikning zamonaviy talqinlarini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi. D. Teece korxonaning o'zgaruvchan muhitga moslashish qobiliyatini asosiy ustunlik manbai sifatida ko'rsatadi. Bu esa kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy moslashuvchanlik va investitsion manevrlikning ahamiyatini yanada oshiradi. Institutsional nazariya va raqamli iqtisodiyot konsepsiyalari esa moliyaviy raqobatbardoshlikning zamonaviy determinantlarini ochib beradi. D. North biznes muhiti va institutlarning roliga urg'u bersa, raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi FinTech, raqamli moliya va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimlarini moliyaviy ustunliklarning yangi manbai sifatida e'tirof etadi. Natijada moliyaviy raqobatbardoshlik nafaqat ichki resurslar, balki institutsional muhit va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan ham belgilanadigan kompleks iqtisodiy kategoriya sifatida shakllanmoqda.

Umuman olganda, mazkur jadval tahlili kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining nazariy asoslari klassik iqtisodiyot, tadbirkorlik, innovatsion rivojlanish, strategik boshqaruv, resurs salohiyati, dinamik qobiliyatlar, institutsional iqtisodiyot va raqamli transformatsiya nazariyalarining o'zaro integratsiyasi natijasida shakllanganligini ko'rsatadi. Bu esa moliyaviy raqobatbardoshlikni ko'p qirrali va kompleks iqtisodiy kategoriya sifatida tadqiq etish zarurligini tasdiqlaydi.

3-jadval. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining tarkibiy komponentlari

Komponent	Mazmuni	Natijaviy ta'siri
Moliyaviy barqarorlik	Likvidlik va to'lovga qobiliyatlikni saqlash	Xavflarga bardoshlilik
Investitsion salohiyat	Kapital va investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati	Rivojlanish va kengayish
Moliyaviy boshqaruv sifati	Moliyaviy rejalashtirish va nazorat	Resurslardan samarali foydalanish
Innovatsion salohiyat	Yangi mahsulot va texnologiyalarni moliyalashtirish	Raqobat ustunligi
Raqamli moliyaviy imkoniyatlar	FinTech, ERP, internet-bankingdan foydalanish	Operatsion samaradorlik
Risklarni boshqarish	Moliyaviy tavakkalchiliklarni kamaytirish	Barqaror faoliyat
Institutsional moslashuvchanlik	Davlat dasturlari va moliya institutlari bilan integratsiya	Moliyalashtirish manbalariga kirish
Investitsion jozibadorlik	Investorlar uchun ishonchlilik darajasi	Kapital oqimini oshirish

Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

3-jadvalda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining tarkibiy komponentlari va ularning korxona rivojlanishiga ta'siri tizimlashtirilgan. Jadval ma'lumotlari moliyaviy raqobatbardoshlik faqat moliyaviy resurslar hajmi bilan emas, balki o'zaro bog'liq bo'lgan bir qator iqtisodiy, institutsional va innovatsion omillar majmui orqali shakllanishini ko'rsatadi. Jadvalda keltirilgan moliyaviy barqarorlik korxonaning moliyaviy raqobatbardoshligini ta'minlovchi bazaviy komponent hisoblanadi. Likvidlik va to'lovga qobiliyatlikning yuqori darajada saqlanishi korxonaga tashqi iqtisodiy tebranishlar va moliyaviy xavflarga bardosh berish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, investitsion salohiyat korxonaning kapital va investitsiyalarni jalb qilish qobiliyatini ifodalab, ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi loyihalarni amalga oshirish hamda innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun zarur moliyaviy asosni shakllantiradi. Moliyaviy boshqaruv sifati ham moliyaviy raqobatbardoshlikning muhim determinantlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Moliyaviy rejalashtirish, nazorat va tahlil mexanizmlarining samarali tashkil etilishi resurslardan oqilona foydalanish va moliyaviy natijalarni yaxshilashga xizmat qiladi. Innovatsion salohiyat esa yangi mahsulotlar va texnologiyalarni moliyalashtirish orqali korxonaning bozordagi raqobat ustunliklarini mustahkamlaydi. Jadvalda aks ettirilgan raqamli moliyaviy imkoniyatlar zamonaviy iqtisodiyot sharoitida alohida ahamiyat kasb etmoqda. FinTech, ERP tizimlari va internet-banking texnologiyalaridan foydalanish moliyaviy operatsiyalar samaradorligini oshirib, boshqaruv qarorlarining tezkorligi va aniqligini ta'minlaydi. Shu bilan bir qatorda, risklarni boshqarish tizimi moliyaviy tavakkalchiliklarni kamaytirish orqali korxonaning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Institutsional moslashuvchanlik va investitsion jozibadorlik komponentlari korxonaning tashqi muhit bilan aloqalarini tavsiflaydi. Davlat dasturlari, moliya institutlari va investorlar bilan samarali hamkorlik kapital resurslariga kirishni yengillashtiradi hamda korxonaning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ushbu tahliliy jadval mazmuni kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligi moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat, boshqaruv sifati, innovatsion faollik, raqamli

transformatsiya va institutsional muhitning o'zaro uyg'unlashuvi natijasida shakllanishini ko'rsatadi. Mazkur komponentlarning kompleks rivojlanishi korxonalarning uzoq muddatli raqobat ustunliklarini va barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlaydi.

O'tkazilgan nazariy tahlillar, xalqaro rivojlanish konsepsiyalari, zamonaviy raqobatbardoshlik nazariyalari hamda moliyaviy raqobatbardoshlikning tarkibiy komponentlarini tizimlashtirish asosida quyidagi mualliflik ta'rifini taklif qilamiz:

Kichik biznes subyekting moliyaviy raqobatbardoshligi – bu moliyaviy resurslarni shakllantirish, jalb qilish va ulardan samarali foydalanish, investitsiyalarni o'zlashtirish, moliyaviy risklarni boshqarish, innovatsion faoliyatni moliyalashtirish hamda raqamli moliyaviy texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanish orqali o'zgaruvchan biznes muhiti sharoitida barqaror iqtisodiy o'sish, investitsion jozibadorlik va uzoq muddatli raqobat ustunliklarini ta'minlash qobiliyatini ifodalovchi kompleks iqtisodiy kategoriyadir. Mazkur ta'rifning ilmiy jihati shundaki, unda moliyaviy raqobatbardoshlik faqat moliyaviy barqarorlik yoki rentabellik bilan cheklanmay, balki investitsion salohiyat, innovatsion rivojlanish, institutsional moslashuvchanlik va raqamli transformatsiya omillarining o'zaro integratsiyasi natijasi sifatida talqin qilingan. Bu jihat kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini zamonaviy iqtisodiyot talablariga mos ravishda baholash va shakllantirish imkonini beradi deb hisoblaymiz.

Xulosa va takliflar. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligi zamonaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalarning barqaror rivojlanishi va strategik muvaffaqiyatini ta'minlovchi muhim iqtisodiy kategoriya ekanligi aniqlandi. Tahlillarimiz shuni aniqladiki, moliyaviy raqobatbardoshlikning nazariy asoslari klassik iqtisodiy nazariya, tadbirkorlik nazariyasi, innovatsion rivojlanish konsepsiyasi, resurs salohiyati nazariyasi, dinamik qobiliyatlar yondashuvi hamda institutsional va raqamli iqtisodiyot nazariyalarining integratsiyasi natijasida shakllangan. Tadqiqotimizda moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat, moliyaviy boshqaruv sifati, innovatsion faollik, raqamli moliyaviy texnologiyalardan foydalanish, risklarni boshqarish va institutsional moslashuvchanlik kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligining asosiy determinantlari sifatida asoslandi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilayotgan Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG), Jahon banki, IHTT, OTB va UNCTAD dasturlarida ham kichik biznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish iqtisodiy o'sishning muhim omili sifatida e'tirof etilishi ushbu kategoriyaning global ahamiyatini tasdiqlaydi.

O'zbekiston sharoitida iqtisodiyotni raqamlashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy xizmatlar ommabopligini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini mustahkamlash uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shu nuqtai nazardan, korxonalarda zamonaviy moliyaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, investitsion jozibadorlikni oshirish, FinTech yechimlaridan foydalanishni kengaytirish hamda muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish kelgusida kichik biznesning barqaror iqtisodiy o'sishi va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib xizmat qiladi deb xulosalaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120.
2. Madraximov, Q., Matkarimov, M., Yakubov, A., & Nurjonov, J. Methodological approaches to assessment of entrepreneurial ability. *American Journal of Business Management, Economics and Banking. ISSN (E)*, 2832-8078.
3. Matkarimov, M., Madraximov, Q., Sherjonov, S., & Nurjonov, J. The Purpose OF Assessing A Person's Entrepreneurial Capacity is to Classify Their Quality Characteristics. *Green Economy and Development*, 3(8), 666659.
4. Egamberganovich, M. Q. (2025). MINTAQALAR KESIMIDA IQTISODIY NOMUTANOSIBLIK LAR VA ULARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (13. I), 2085-2097.
5. Egamberganovich, M. Q., & Dilshodbekovna, S. M. (2025). O ‘ZBEKISTON MINTAQALARI BO ‘YICHA IQTISODIY NOMUTANOSIBLIK LARNING KONVERGENTSIYA KO ‘RSATKICHLARI TAHLILI. *Journal of marketing, business and management*, 4(6), 47-54.
6. Egamberganovich, M. Q. (2026). RAQAMLI IQTISODIY OTNI RIVOJLANTIRISH SHAROITIDA SUN ‘IY INTELLEKTNING AHAMIYATI. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (14. I), 927-935.
7. Мадрахимов, К. Э. (2024). ХУДУДЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШИНИНГ НОМУТАНОСИБЛИГИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ УСУЛЛАРИ. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(07), 193-201.
8. Мадрахимов, К. Э. (2024). РЕСПУБЛИКА ХУДУДЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШ ДАРАЖАСИНИ ТАХЛИЛ ҚИЛИШ. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(05), 126-131.
9. Мадрахимов, К. Э. (2024). МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ МАҚСАДЛИ АМАЛГА ОШИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(04), 231-239.
10. МАДРАХИМОВ, К. (2024). МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ. *SCIENCEPROBLEMS. UZ Учредители: ООО “Scienceproblems team”*, 4, 152-161.
11. Bukht, R., & Heeks, R. (2017). Defining, conceptualising and measuring the digital economy. *Development Informatics Working Paper Series*, No. 68.
12. Cantillon, R. (1755). *Essay on the Nature of Commerce in General*. London: Macmillan.
13. Deloitte. (2023). *Digital Banking Maturity Report 2023*. Deloitte Insights.
14. International Monetary Fund. (2023). *Global Financial Stability Report*. Washington, DC: IMF.
15. Knight, F. H. (1921). *Risk, Uncertainty and Profit*. Boston: Houghton Mifflin.
16. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

17. OECD. (2023). *Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard*. Paris: OECD Publishing.
18. Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.
19. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
20. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press.
21. Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509–533.
22. United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.
23. UNCTAD. (2024). *Digital Economy Report 2024*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.
24. World Bank. (2022). *Financial Inclusion and SME Finance Development Report*. Washington, DC: World Bank.
25. Asian Development Bank. (2023). *Asia Small and Medium-Sized Enterprise Monitor 2023*. Manila: ADB.
26. Vaisov, D. I. (2024). Raqobatbardoshlik tushunchalarining mohiyati va tavsiflanishi. *University Research Base*, 65–69.
27. Vaisov, D. I. (2024). Raqobat muhiti tahlili kichik biznes va tadbirkorlik raqobatbardoshligini shakllantirishning asosi sifatida. *Marketing*, 1(3), 89–95.
28. Vaisov, D. I. (2025). Tibbiy xizmatlar ko'rsatuvchi kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligini baholashni takomillashtirish. *Marketing jurnali*, 11, 286–295.